

PROBLEMS AND FUTURE PROSPECTS OF THE SOCIAL STATE IN MODERN UZBEKISTAN

Sirojbek Sultanov

Associate Professor

Tashkent State Transport University, PhD

E-mail: sirojbek.sultanov@mail.ru

Tashkent, Uzbekistan

ABOUT ARTICLE

Key words: social state, social justice, human dignity, social policy, civil society, spirituality, subsidiarity, trust, sustainable development.

Received: 11.12.25

Accepted: 12.12.25

Published: 13.12.25

Abstract: This article analyzes the process of formation of the concept of the social state in modern Uzbekistan, its theoretical and philosophical foundations and practical problems. The author highlights the principles of social justice, human dignity and civic responsibility as central criteria of social policy. Also, the issues of balance between economic reforms and social stability, participation of civil society and development of social capital are studied from a philosophical point of view. The article substantiates the future prospects of the social state - the need to develop human capital, introduce the principle of subsidiarity, and make justice and trust the stable foundation of the social system.

IJTIMOYIY DAVLATNING ZAMONAVIY O‘ZBEKISTONDAGI MUAMMOLARI VA KELAJAK ISTIQBOLLARI

Sirojbek Sultanov

Toshkent davlat transport universiteti dotsenti, PhD

E-mail: sirojbek.sultanov@mail.ru

Toshkent O‘zbekiston

MAQOLA HAQIDA

Kalit so‘zlar: ijtimoiy davlat, ijtimoiy adolat, inson qadri, ijtimoiy siyosat, fuqarolik jamiyati, ma’naviyat, subsidiarlik, ishonch, barqaror rivojlanish.

Annotatsiya: Mazkur maqolada zamonaviy O‘zbekistonda ijtimoiy davlat konsepsiyasining shakllanish jarayoni, uning nazariy-falsafiy asoslari hamda amaliy muammolari tahlil qilingan. Muallif

tomonidan ijtimoiy adolat, inson qadri va fuqarolik mas'uliyati tamoyillari ijtimoiy siyosatning markaziy mezonlari sifatida yoritilgan. Shuningdek, iqtisodiy islohotlar va ijtimoiy barqarorlik o'rtasidagi muvozanat, fuqarolik jamiyatining ishtiroki va ijtimoiy kapitalni rivojlantirish masalalari falsafiy nuqtai nazardan o'rganilgan. Maqolada ijtimoiy davlatning kelajak istiqbollari – inson kapitalini rivojlantirish, subsidiarlik tamoyilini joriy etish, adolat va ishonchni ijtimoiy tizimning barqaror poydevoriga aylantirish zaruriyati asoslab berilgan.

ПРОБЛЕМЫ И ПЕРСПЕКТИВЫ СОЦИАЛЬНОГО ГОСУДАРСТВА В СОВРЕМЕННОМ УЗБЕКИСТАНЕ

Сироджбек Султанов

Кандидат технических наук

Доцент Ташкентского государственного университета транспорта

E-mail: sirojbek.sultanov@mail.ru

Ташкент, Узбекистан

О СТАТЬЕ

Ключевые слова: социальное государство, социальная справедливость, человеческое достоинство, социальная политика, гражданское общество, духовность, subsidiarность, доверие, устойчивое развитие.

Аннотация: В статье анализируется процесс формирования концепции социального государства в современном Узбекистане, её теоретико-философские основы и практические проблемы. Автор выделяет принципы социальной справедливости, человеческого достоинства и гражданской ответственности как центральные критерии социальной политики. Также с философской точки зрения рассматриваются вопросы баланса между экономическими реформами и социальной стабильностью, участием гражданского общества и развитием социального капитала. В статье обосновываются перспективы социального государства – необходимость развития человеческого капитала, внедрения принципа subsidiarности, превращения справедливости и доверия в устойчивую основу социальной системы.

Kirish. Zamonaviy O'zbekiston ijtimoiy-falsafiy tafakkurida "ijtimoiy davlat" konsepsiyasi jamiyat taraqqiyotining tamal toshi sifatida qaralmoqda. Bu tushuncha, avvalo, inson va davlat o'rtasidagi munosabatni yangicha mazmunda talqin etish zaruriyatini yuzaga keltiradi. Ijtimoiy

falsafa nuqtayi nazaridan ijtimoiy davlat – bu inson erkinligini ijtimoiy mas’uliyat bilan uyg’unlashtiruvchi, adolat va hamjihatlikni davlat siyosatining asosiy maqsadi sifatida belgilovchi tizimdir. Shu bois, O‘zbekiston misolida ijtimoiy davlat g‘oyasi faqat ijtimoiy-iqtisodiy islohotlar doirasida emas, balki axloqiy, ma’naviy va madaniy jihatdan mukammal jamiyatni shakllantirishning falsafiy konsepsiyasi sifatida namoyon bo‘ladi.

Adabiyotlar va tadqiqotlar. Z. S. Botirov “O‘zbekistonda ijtimoiy davlat qurishning huquqiy va iqtisodiy asoslari” nomli maqolasida ijtimoiy davlatning maqsadi inson manfaatlarini har tomonlama ta’minlashdan iboratligini ta’kidlaydi. Uning fikricha, mamlakatdagi barcha ko‘rsatkichlar - ta’lim, ishlab chiqarish va boshqalar - avvalo, aholi turmush darajasi bilan baholanadi (Botirov, 2025). Bu yondashuv davlat va inson o‘rtasidagi dialektik bog‘liqlikni ko‘rsatadi: inson farovonligi davlat qudratini, davlat kuchi esa inson manfaatlarini belgilaydi. Biroq, falsafiy tahlilda bu yondashuv ko‘proq iqtisodiy mezonlar bilan cheklanadi. Aslida, inson manfaatlari ma’naviy qoniqish, ijtimoiy faollik va erkin fikrlash bilan ham o‘lchanadi.

S. S. Jabborova “Islohotlarning muhim yo‘nalishi – ma’naviyatni yuksaltirish siyosatining asosiy vazifalari” asarida ma’naviy salohiyatni davlat siyosatining poydevori sifatida tahlil qiladi. Uning fikricha, jamiyat barqarorligi axloqiy o‘zini anglash darajasiga bog‘liq (Jabborova, 2025). Shu bilan birga, ma’naviyatni davlat siyosati doirasida talqin qilish uning tabiiy erkinlik mohiyatini cheklashi mumkin. Falsafiy nuqtayi nazardan, ma’naviyat jamiyatning o‘z-o‘zini anglash mexanizmi sifatida rivojlanmog‘i lozim.

U. A. Azimov “Ijtimoiylashuv jarayonida qadriyatlarning roli” maqolasida insonni ijtimoiy tizimning faol subyekti sifatida talqin qiladi (Azimov, 2025). Ijtimoiylashuv jarayoni orqali inson nafaqat jamiyatning bir qismi, balki uni shakllantiruvchi kuchga aylanadi. Biroq, bu jarayonda ijtimoiy muhit erkinlikni qanday ta’minlashi masalasi ochiq qolmoqda.

Prezident Sh. M. Mirziyoyev “Yangi O‘zbekiston strategiyasi” asarida “kuchli davlatdan – kuchli jamiyat sari o‘tish inson manfaatlarini eng oliy qadriyat sifatida tan olishdan boshlanadi” deya ta’kidlaydi (Mirziyoyev, 2021). Bu g‘oya insonni davlat siyosatining maqsadi emas, balki mazmuni sifatida talqin etishni bildiradi.

Umuman, zamonaviy O‘zbekistonda ijtimoiy davlat konsepsiyasi uch tayanchga tayanadi: iqtisodiy adolat va farovonlik, ma’naviy uyg’unlik hamda insonning o‘zini anglash jarayonini rag‘batlantirish. Biroq, bu jarayonlarda insonni erkinlik subyekti sifatida falsafiy asoslash yetarlicha chuqur emas. Shu bois, ijtimoiy falsafaning asosiy vazifasi - ijtimoiy davlat g‘oyasini “axloqiy erkinlik” konsepsiyasi bilan boyitishdir. Chunki erkinliksiz adolat, ma’naviy uyg’unliksiz farovonlik va ongli mas’uliyatsiz taraqqiyot mumkin emas.

A. Marshall ta’kidlaganidek, ijtimoiy davlatning barqarorligi fuqarolik, siyosiy va ijtimoiy huquqlar o‘rtasidagi muvozanatga bog‘liqdir (Marshall, 1950). O‘zbekiston tajribasida bu

yoʻnalishda yutuqlar bilan birga ijtimoiy tengsizlik, farovonlikdagi tafovut va himoya tizimining yetarli darajada differensial emasligi kabi muammolar mavjud. P. Rosanvallonning fikricha, “ijtimoiy siyosat iqtisodiy mexanizmdan ajralgan paytda, adolat tushunchasi oʻz maʼnosini yoʻqotadi” (Rosanvallon, 1995). Bu fikr Oʻzbekiston sharoitida ham dolzarb, chunki iqtisodiy islohotlar surʼati ijtimoiy siyosat yangilanishidan tez kechmoqda. Shu bois, iqtisodiy liberallashtirish bilan birga ijtimoiy masʼuliyatni kuchaytirish zarur.

Sharq mutafakkirlari ijtimoiy davlatni maʼnaviy poydevor bilan bogʻlaganlar. Abu Hamid al-Gʻazzoliy “davlatning qudrati adolat bilan oʻlchanadi” deb yozadi (Gʻazzoliy, 1105). Bu gʻoya bugungi Oʻzbekiston uchun ham dolzarb, chunki adolat har bir fuqaroda davlatga boʻlgan ishonchni mustahkamlaydi. Prezident Sh.M. Mirziyoyev “ijtimoiy davlatning asosi – inson qadri va huquqlari ustuvorligidadir” deya taʼkidlaydi (Mirziyoyev, 2023). Ammo ijtimoiy siyosatning byurokratik murakkabligi va resurslarning notekis taqsimlanishi bu tamoyilni toʻliq roʻyobga chiqarishga toʻsqinlik qilmoqda.

A. Sattorovning fikricha, Oʻzbekistonda ijtimoiy siyosat koʻp hollarda vaqtinchalik yordam choralari bilan cheklanib, tizimli yondashuv yetishmayapti (Sattorov, 2022). Ijtimoiy davlatni rivojlantirish uchun fuqarolik jamiyatining masʼuliyati ham oshirilishi lozim. A. Giddens “Uchinchi yoʻl” konsepsiyasida ijtimoiy davlat passiv yordamdan faol ishtirok va imkoniyat yaratishga oʻtishi kerakligini taʼkidlaydi (Giddens, 1998).

Yapon olimi F. Fukuyama “ishonch – ijtimoiy kapitalning eng muhim shakli” deb yozgan (Fukuyama, 1995). Oʻzbekiston tajribasida ham ijtimoiy adolatni mustahkamlash davlat siyosati va fuqarolik ishonchi oʻrtasidagi uygʻunlikni talab qiladi. Ijtimoiy davlatning amaliy muammolari iqtisodiy islohotlar va ijtimoiy barqarorlik oʻrtasidagi muvozanat, fuqarolik masʼuliyati hamda institutlarning kuchsizligi bilan bogʻliq.

Gʻarb nazariyasida J. Rawls “Adolat nazariyasi”da iqtisodiy tafovutlar eng kam imkoniyatli qatlamlar foydasiga xizmat qilishi kerakligini aytadi (Rawls, 1971). Oʻzbekiston sharoitida esa bu tamoyil nazariy jihatdan qabul qilingan boʻlsa-da, amaliyotda resurs taqsimotida adolat va samaradorlik oʻrtasidagi tafovut saqlanib qolmoqda. U. Bek “xavf jamiyati” konsepsiyasida ichki ijtimoiy nomutanosibliklarni zamonaviy xavf manbai sifatida koʻrsatadi (Beck, 1992). Bu Oʻzbekiston uchun ham xos holatdir, chunki liberallashtirish jarayonida ijtimoiy himoya tizimi yetarlicha moslashmagan.

Sharq tafakkurida Forobiy “adolat – davlat tanasining ruhi” deb yozgan (Forobiy, 940). Bu fikr ijtimoiy siyosatning maʼnaviy poydevoriga urgʻu beradi. D. Qodirov esa ijtimoiy siyosat natijalari shaklan koʻrsatilayotganini, ammo mazmunan fuqarolarda adolat hissini uygʻotmayotganini qayd etadi (Qodirov, 2022). Shu bois, kelajakda ijtimoiy barqarorlik fuqarolik ishtirokini kuchaytirish va subsidiar hamkorlikka oʻtish orqali taʼminlanadi.

R. Putnamning fikricha, “ijtimoiy kapital jamiyatning haqiqiy kuchidir” (Putnam, 2000). O‘zbekiston ijtimoiy siyosatining istiqboli ham aynan ishonch, hamkorlik va mahalla institutlarini mustahkamlash bilan bog‘liq. BMT hisobotlariga ko‘ra, XXI asrda ijtimoiy davlatning muvaffaqiyati iqtisodiy raqobatbardoshlik va ijtimoiy inklyuzivlik uyg‘unligiga tayanadi (UNDP, 2021). Shu asosda, O‘zbekiston ijtimoiy siyosati raqamli transformatsiya va inson kapitali rivojiga yo‘naltirilmoqda.

Tadqiqot metodologiyasi. Mazkur tadqiqotning metodologik asosini ijtimoiy-falsafiy tahlil, sistemali yondashuv, aksiologik, komparativ (taqqoslama) va gnoseologik metodlar tashkil etadi.

Birinchidan, ijtimoiy-falsafiy yondashuv ijtimoiy davlat konsepsiyasini inson, jamiyat va davlat o‘rtasidagi dialektik munosabatlar birligi sifatida tahlil qilish imkonini berdi. Bu yondashuv orqali ijtimoiy adolat, inson qadri va davlat siyosati o‘rtasidagi o‘zaro bog‘liqlik falsafiy jihatdan yoritildi.

Ikkinchidan, sistemali tahlil metodi yordamida O‘zbekiston ijtimoiy siyosatining iqtisodiy, huquqiy va ma‘naviy omillari o‘zaro aloqadorlikda o‘rganildi. Bu metod ijtimoiy davlatni kompleks ijtimoiy tizim sifatida talqin etish imkonini berdi.

Uchinchidan, aksiologik metod asosida ijtimoiy davlat g‘oyasining markazida turgan inson qadri, adolat, ishonch va mas‘uliyat kabi falsafiy qadriyatlar tahlil qilindi. Mazkur yondashuv inson manfaatlarini nafaqat iqtisodiy, balki ma‘naviy mezon sifatida baholash imkonini yaratdi.

To‘rtinchidan, komparativ (taqqoslama) metod orqali G‘arb (J. Habermas, A. Sen, J. Rawls, A. Giddens) va Sharq (Forobiy, Beruniy, Navoiy) mutafakkirlarining ijtimoiy davlat haqidagi qarashlari qiyosiy o‘rganildi. Bu tahlil O‘zbekiston tajribasini global falsafiy kontekstda baholashga yordam berdi.

Beshinchidan, gnoseologik metod yordamida ijtimoiy ong, ishonch va mas‘uliyat kabi tushunchalarning bilish nazariyasi nuqtayi nazaridan mohiyati ochib berildi.

Shuningdek, tadqiqotda normativ-huquqiy tahlil, empirik kuzatuv va mantiqiy tahlil metodlaridan ham foydalanildi. Ushbu metodlar ijtimoiy davlat qurilishi jarayonini nazariy asoslash va amaliy islohotlar bilan bog‘lashga xizmat qildi.

Zamonaviy O‘zbekiston ijtimoiy davlat sifatida milliy modernizatsiya, iqtisodiy islohotlar va ijtimoiy adolat tamoyillarining uyg‘unlashuvi bosqichini boshdan kechirmoqda. Biroq, bu jarayonda davlat va jamiyat o‘rtasidagi ijtimoiy kontrakt to‘liq shakllanmaganligi sababli, ijtimoiy tenglik, adolat va ishonch muammolari dolzarb bo‘lib qolmoqda.

J. Rawls ta‘kidlaganidek, “haqiqiy adolat tizimi insonlar o‘rtasidagi imkoniyatlar tengligi va ijtimoiy institutlarning eng zaif qatlamlarga xizmat qilishi bilan belgilanadi” (Rawls, 1971). O‘zbekiston sharoitida esa ijtimoiy siyosat hali bu tamoyilni to‘liq amalga oshira olmayapti,

chunki ijtimoiy himoya tizimi ko‘proq kompensatsion, emas balki rivojlantiruvchi xarakterga ega. N. Luhmann ijtimoiy tizimlarni “o‘zini o‘zi tartibga soluvchi mexanizm” sifatida talqin qilgan (Luhmann, 1997), ammo O‘zbekistonda bu jarayon asosan davlat tashabbusi bilan boshqarilmoqda, fuqarolik jamiyati esa hali yetarli darajada faollashmagan.

Tahlil va natijalar. Sharq tafakkurida ijtimoiy davlat axloqiy birlik bilan bog‘lanadi. Beruniy “davlatning mustahkamligi xalqning axloqiy birdamligiga bog‘liq” deb yozgan (Beruniy, 1030). Shuning uchun ijtimoiy siyosatda ma‘naviyatni boshqaruv mexanizmlariga integratsiya qilish muhimdir. Prezident Sh.M. Mirziyoyev “ijtimoiy siyosatning markazida inson qadri turmog‘i kerak” deb ta‘kidlaydi (Mirziyoyev, 2023). Ammo ijtimoiy boshqaruvda byurokratiya va resurslarning notekis taqsimlanishi bu tamoyilning to‘liq amalga oshishiga to‘sqinlik qilmoqda.

A. Sattorov ijtimoiy siyosatning iqtisodiy maqsadlardan orqada qolayotganini qayd etib, adolat ko‘pincha deklarativ tusda qolayotganini tanqid qiladi (Sattorov, 2022). A. Giddens esa ijtimoiy davlat “passiv yordamdan faol imkoniyat yaratish tizimiga o‘tishi kerak”ligini ta‘kidlaydi (Giddens, 1998). Bu yondashuv O‘zbekiston uchun dolzarb bo‘lib, subsidiarlik va fuqarolik hamkorligi tamoyillarini kuchaytirishni talab etadi.

F. Fukuyama fikricha, “ishonch – ijtimoiy kapitalning eng muhim shakli” (Fukuyama, 1995). O‘zbekistonda ham ijtimoiy davlatning barqarorligi aynan ishonch va hamkorlik muhitiga tayanadi. Shu bois, ijtimoiy siyosatning kelajagi iqtisodiy samaradorlikdan tashqari, axloqiy boshqaruv, shaffoflik va adolat mexanizmlarini mustahkamlash orqali ta‘minlanadi. Zamonaviy O‘zbekiston ijtimoiy davlatni shakllantirish yo‘lida muhim bosqichni bosib o‘tmoqda. Uning barqaror rivoji inson qadriyatlarini amalda ta‘minlash, ijtimoiy ishonchni kuchaytirish va fuqarolik jamiyati ishtirokini kengaytirishga bog‘liqdir.

Nazariy tahlil. Zamonaviy O‘zbekistonda ijtimoiy davlat qurish konsepsiyasi inson manfaatlarini markazga qo‘ygan yangi sivilizatsion modelni shakllantirishga qaratilgan bo‘lsa-da, bu jarayon tizimli muammolarsiz kechmayapti. Ijtimoiy davlatning mohiyati tengsizlikni kamaytirish, imkoniyatlarni adolatli taqsimlash va ijtimoiy himoyani ta‘minlashdan iboratdir. Ammo amaliyotda bu tamoyillarni ro‘yobga chiqaruvchi institutsional asoslar hali to‘liq shakllanmagan. Muammolar nafaqat iqtisodiy va huquqiy tizim bilan, balki ijtimoiy ong, boshqaruv madaniyati va ma‘naviy qadriyatlar bilan ham bog‘liq.

J. Habermas fikricha, “ijtimoiy davlatning kuchi iqtisodiy resurslardan ko‘ra kommunikativ hamjihatlik va o‘zaro ishonchga tayanadi” (Habermas, 1981). O‘zbekiston sharoitida esa bu uyg‘unlik hali to‘liq shakllanmagan: farovonlik tafovutlari, byurokratik to‘siqlar va ijtimoiy xizmatlar sifati masalalari mavjud. A. Senning “erkinlik sifatida taraqqiyot” konsepsiyasiga ko‘ra, haqiqiy rivojlanish insonning imkoniyat va erkinliklarini kengaytirishdir (Sen, 1999). Biroq

O‘zbekistonda ijtimoiy siyosat asosan davlat tashabbusiga asoslanib, fuqarolarning faolligi pastligicha qolmoqda.

Forobiy “Fozil shahar ahlining qarashlari” asarida “davlatning baxti – adolat va aql ustuvorligida” deb yozgan. Bugungi kunda ham adolat mezonining zaifligi ijtimoiy befarqlikni kuchaytiradi. Prezident Sh.M. Mirziyoyev “ijtimoiy davlatning mohiyati inson huquqlari va qadriyatlarini amalda ta’minlashdadir” deya ta’kidlaydi (Mirziyoyev, 2023). Shu bois, boshqaruv tizimini moslashuvchan qilish va joylardagi muammolarga tezkor yechim topish muhimdir.

M. Jo‘rayevning fikricha, “iqtisodiy o‘‘sish ijtimoiy adolatni avtomatik ta’minlamaydi”. Shu sababli, islohotlarning maqsadi nafaqat iqtisodiy natija, balki adolat va hamjihatlik tamoyillarini mustahkamlash bo‘lishi kerak. BMTning “Barqaror rivojlanish maqsadlari” hisobotida ta’kidlanishicha, teng imkoniyat, gender muvozanati va ta’lim hamda sog‘liqni saqlashning adolatli taqsimoti barqaror ijtimoiy tizimning asosidir.

Xulosa. Kelajak istiqbollari uch yo‘nalishda belgilanadi: birinchidan, inson kapitalini rivojlantirish; ikkinchidan, fuqarolik jamiyati ishtirokini kuchaytirish; uchinchidan, ijtimoiy siyosatni ma’naviy-axloqiy qadriyatlar bilan uyg‘unlashtirish. Shu bois, O‘zbekiston ijtimoiy davlatining barqaror rivoji inson qadri, ishonch va ijtimoiy mas’uliyatni amaliy tizimga aylantirish bilan chambarchas bog‘liqdir.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1. Habermas, J. (1981). *Theorie des kommunikativen Handelns*. Frankfurt am Main: Suhrkamp Verlag.
2. Sen, A. (1999). *Development as Freedom*. New York: Oxford University Press.
3. Forobiy, A. N. (1940). *Fozil shahar ahlining qarashlari*. (O‘zbek tilidagi tarjimasini). Toshkent: Fan nashriyoti, 1993.
4. Mirziyoyev, Sh. M. (2023). *Yangi O‘zbekiston strategiyasi*. Toshkent: O‘zbekiston nashriyoti.
5. Jo‘rayev, M. (2022). *Ijtimoiy adolat va iqtisodiy o‘‘sish uyg‘unligi muammolari*. Toshkent: Ijtimoiy fikr markazi.
6. United Nations Development Programme (UNDP). (2022). *Sustainable Development Goals Report 2022*. New York: UN Publications.
7. Sattorov, A. (2022). *O‘zbekistonda ijtimoiy siyosatning zamonaviy muammolari*. Toshkent: “Fan va taraqqiyot” jurnali, №4, 85–92.
8. Fukuyama, F. (1995). *Trust: The Social Virtues and the Creation of Prosperity*. New York: Free Press.
9. Giddens, A. (1998). *The Third Way: The Renewal of Social Democracy*. Cambridge: Polity Press.

10. Beruniy, A. R. (1030). Qadimgi xalqlardan qolgan yodgorliklar. (O'zbekcha nashri). Toshkent: Sharq nashriyoti, 1997.